POSTAVENIE KRAJINNÉHO PLÁNOVANIA AKO SÚČASTI REGIONÁLNEHO ROZVOJA V EURÓPSKEJ ÚNII (Vybrané metavedecké poznámky)

Florin Žigrai

Abstract

The landscape planning as a part of regional development in the European Union should play in the future the key scientific-managerial role with coordination of internal and external collaboration with other sciences. The study of landscape planning and regional development is very important to determinate the natural, social and economical identity of the region as a assumption for theirs successful development and elimination of regional disparities. the landscape planning as a part of the regional development in European Union requires broad-spectral research approaches to solve it. From this standpoint it is very important to search for the answer to one of crucial dilemmas, which is to what extent should the individual national identity of landscape planning respect the common spirit, philosophy, strategy and unified EU-rules about the development and co-operation of landscape planning among these nations in the overall European context and at the same time not to lose their original landscape planning identity on one hand and on the other hand EU-wide landscape planning as one supra-national landscape planning structure which consists of great number of different national landscape planning kinds should not to lose its interior consistency and cohesion of common spirit and operability.

Keywords: landscape planning, regional development, European Union

Úvod

Komplexnosť pojmu regionálny rozvoj, predstavujúci ústrednú rokovaciu tému medzinárodnej konferencie „Trendy regionálneho rozvoja v Európskej únii“ si vyžaduje okrem iného tiež jej širokospektrálny výskumný prístup. Jedným z viacerých potenciálnych výskumných prístupov je tiež analýza postavenia a identity krajinného plánovania ako súčasti regionálneho rozvoja v EÚ v jeho dvoch protiahlých póloch a síce na regionálnej, resp. národnej úrovni a na úrovni EÚ.

Regionálny rozvoj ako prierezočná problematika je predmetom výskumu viacerých vedných disciplín a ich teoreticko-metodických prístupov, ktoré majú jednak priestorový charakter reprezentovaný v našom prípade regiónom, ako aj jeho široko spektrálnym obsahom prírodného, socio-kultúrneho, ekonomického a

technického charakteru, zaoberajúcich sa predovšetkým možnosťami jeho rozvoja. Výskum regionálneho rozvoja ako taký získava stále viac na komplexnosti, čo si nutne vyžaduje účinnejšiu koordináciu, kooperáciu a participáciu viacerých, najmä regionálne orientovaných vedných disciplín. Kľúčovú koordinačnú funkciu v tomto procese by mohla zohrať práve regionálna geografia, integrujúca geografické vedy s regionálnymi (obr. č. 1).

Obr. č. 1: Schéma integračnej funkcie regionálnej geografie medzi geografickými a regionálnymi vedami

Figure 1: Scheme of integration function of regional geography with regional sciences

Regionálny rozvoj regiónu predstavuje určenie takých cieľov a opatrení, ktoré umožnia jeho trvalo udržateľné rozvíjanie za súčasného zachovania prírodno-ekologicko-environmentálneho potenciálu na jednej strane, čo je hlavným cieľom krajinného plánovania, ako aj uspokojovanie ekonomicko-sociálnych a kultúrnych potrieb spoločnosti na strane druhej, čo predstavuje ústredný záujem regionálneho rozvoja.

Spomedzi limitujúcich faktorov regionálneho rozvoja je potrebné spomenúť okrem iného tiež jeho prírodný potenciál, určený abiotickými a biotickými vlastnosťami krajiny daného regiónu. Výskumom priestorovo-plánovacieho aspektu prírodného potenciálu sa zaoberajú predovšetkým fyzická geografia, náuka o krajine, regionálna geografia a krajinná ekológia a náuka o krajinnom plánovaní. Vzájomný vzťah medzi krajinným plánovaním a regionálnym rozvojom daného územia je určený do značnej miery ich cieľmi, ktoré sledujú. Pritom tieto sa navzájom dopĺňajú a obohacujú (obr. č. 2).

V zásade sa dá konštatovať, že prínosom krajinného plánovania pre ciele a potreby regionálneho rozvoja je obohatenie spektra jeho rozvojových potenciálov o poznatky o krajinnom potenciáli a na druhej strane poznatky z regionálneho rozvoja predstavujú akýsi ekonomický a socio-kultúrny rozvojový rámec pre vypracovanie krajinných plánov daného regiónu.

Obr. č. 2: Schéma vzťahu medzi cieľmi krajinného plánovania a regionálneho rozvoja

Figure 2: Scheme of relationship between goals of landscape planning and regional development

Výskumná stratégia regionálneho rozvoja spočíva vo zvyšovaní konkurencieschopnosti daného regiónu výskumom jeho jednotlivých znakov a potenciálov, ktoré pomôžu odhaliť vnútorné, skryté rezervy jeho rozvoja, ako aj upevňovať jeho jednotlivé znaky (obr. č. 3).

Obr. č. 3: Schéma výskumnej stratégie regionálneho rozvoja

Figure 3: Scheme of research strategy of regional development

Výskumná stratégia
regionálneho rozvoja spočíva vo zvyšovaní
konkurencieschopnosti daného regiónu v globalizačnom procese
jeho jednotlivých znakov a potenciálov, ktoré môže odhaliť vnútorné, skryté
rezervy jeho rozvoja, ako aj upevňovať jeho jednotlivé znaky.

znaky regiónu:	→	potenciál regiónu:	→	vedecké disciplíny:
malopriestorovosť		polohový		prírodné
individuálnosť		prírodný		prírodné
endogénnosť		technický		technické
kohéznosť		ekonomický		ekonomické
zakorenenosť		kultúrny		kultúrne
identita		historický		historické
autochtónnosť		politický		politické

Okrem toho poznatky o krajinnom plánovaní pomáhajú ako jeden z článkov reťazca (krajinné plánovanie – územné plánovanie – regionálne plánovanie - regionálny rozvoj) preklenúť obsahovo-metodickú vzdialenosť medzi nimi. Tieto vnútorné väzby medzi krajinným plánovaním na určitom území a jeho

regionálnym rozvojom sú jedným z teoreticko-metodických predpokladov možnosti analogického použitia výsledkov nasledujúcej analýzy identity krajinnoekologického plánovania na národnej úrovni a na úrovni EÚ tiež pre obdobný výskum identít regionálneho rozvoja na vyššie uvedených rozličných rovinách.

Medzi kľúčové výskumné témy náuky o krajinnom plánovaní patrí tiež určenie identity krajinnoekologického plánovania ako súčasti regionálneho rozvoja na národnej úrovni, tak aj na úrovni Európskej únie. Tieto dva protíahlé póly sú vyjadrené jednak prostredníctvom spoločnej celoeurópskej identity krajinného plánovania, ktorá je nepriamo formulovaná prostredníctvom spoločných EÚ-opatrení, politiky a manažmentu krajiny, ako napr. Európskeho dohovoru o krajine (2000), Paneurópska stratégia biologickej a krajinskej diverzity (1995) a Dohoda o biologickej diverzite (1992) na jednej strane, ako aj individuálnou alebo národnou identitou krajinného plánovania, ktorá je priamo určovaná na základe špecifických prírodných, socio-kultúrnych, historických, ekonomických a právnych podmienok a vzťahov konkrétneho európskeho štátu na strane druhej. Z tohto hľadiska je preto veľmi dôležité hľadať odpoveď na jednu zo základných dilem a síce do akej miery by mala individuálna, národná identita krajinného plánovania rešpektovať spoločný duch, filozofiu, stratégiu a jednotné pravidlá EÚ o vývoji a spolupráci v oblasti krajinného plánovania medzi jednotlivými členskými štátmi v celkovom európskom kontexte, aby pritom súčasne nestratili ich pôvodnú krajinoplánovaciu identitu na jednej strane, a na strane druhej aby celoeurópske krajinné plánovanie ako nadnárodná krajinoplánovacia štruktúra pozostávajúca z väčšieho počtu národných krajinoplánovacích druhov nestratilo svoju vnútornú konzistenciu, kohéziu spoločného ducha a operatívnosť.

Vybrané všeobecné poznámky ku vzťahu medzi spoločnou celoeurópskou a individuálnou národnou identitou krajinného plánovania v rozšírenej EÚ

Identita *celoeurópskeho krajinného plánovania* je vyjadrená vlastnými ideami, princípmi a odporúčaniami, ktoré by mali byť jednotné a záväzné pre všetky členské štáty EÚ. Presadzovanie princípu jednoty v diverzite krajinného plánovania by mal byť nosnou filozofiou, stratégiou, politikou a manažmentom celoeurópskeho krajinného plánovania. Týmto spôsobom je možné zväčšiť vnútornú konzistenciu, kompatibilitu a aktivitu jednotlivých individuálnych národných druhov krajinných plánovaní v rámci celoeurópskeho krajinného plánovania (obr. č. 4).

Individuálna resp. národná identita krajinného plánovania je formovaná rozdielnymi prírodnými, socio-kultúrnymi, historickými a právnymi pomermi jednotlivých členských štátov EÚ. Tieto štáty majú záujem udržať si individuálnu

jedinečnosť, resp. špecifičnosť a tradíciu národných druhov krajinného plánovania. Ich snahou je pritom presadzovať filozofiu, stratégiu a manažmentom národných krajinných plánovaní princíp zachovania individuálnosti v univerzálnosti v rámci celoeurópskeho krajinného plánovania (obr. č. 5).

Obr. č. 4: Schéma identity EÚ – krajinného plánovania

Figure 4: Scheme of the EU – common identity of landscape planning

Identita EÚ-krajinného plánovania je naproti tomu viac komplikovaná, pretože popri krajinnopláňovacích charakteristikách jednotlivých členských štátov je tvorená všeobecnou filozofiou, stratégiou a politikou krajinného plánovania, ktorá umožňuje porovnávanie a kooperáciu rozličných národných krajinnopláňovacích prístupov s ich individuálnou identitou na spoločnom menovateli, resp. spoločnej platforme. To však neznamená, že napriek rozdielnemu charakteru spoločnej celoeurópskej a individuálnej národnej identity krajinného plánovania a z toho vyplývajúcej určitej uzatvorenosti, tieto navzájom nekomunikujú. Naopak tieto druhy krajinného plánovania sa vyznačujú permanentným a intenzívnym vzájomným ovplyvňovaním a výmenou rozličných informácií, javov a procesov, čím vytvárajú komplementárnu jednotu so

vzájomnou podmienenosťou. Krajinné plánovanie na úrovni Európskej únie odporúča prostredníctvom politiky a manažérskych nástrojov krajinného plánovania jednotlivým členským štátom celkový rámec, ako aj spoločné minimálne kritériá, ktoré by mali byť rešpektované pri vypracovaní jednotlivých krajinných plánov na národnej úrovni. Naproti tomu individuálne krajinné

Obr. č. 5: Schéma identity individuálneho, resp. národného krajinného plánovania

Figure 5: Scheme of the national (individual) identity of landscape planning

plánovania s ich heterogénnou krajinnoplánovacou teoretickou bázou a metodickým inštrumentáriom, podmienených okrem iného tiež rozdielnymi prírodnými, socio-kultúrnymi, ekonomickými a historickými podmienkami, spätnou informačnou väzbou upresňujú, špecifikujú, kompletizujú, rozširujú a korigujú EÚ-homogénne odporúčania, inštrukcie a smernice vzťahujúce sa na politiku a manažment krajinného plánovania. Súčasne sa s tým aj zvyšuje akceptovateľnosť a univerzálnosť týchto odporúčaní, nariadení a smerníc, potrebných pre vytvorenie spoločnej krajinnoplánovacej teórie a metodiky, čo

uľahčí vypracovanie konkrétnych krajinných plánov na národnej úrovni. Takýmto informačným mechanizmom sa umožní aproximácia národného individuálneho krajinného plánovania na úroveň EÚ-krajinného plánovania, čím sa zvýši jeho kompatibilita, konzistencia a spolupráca bez toho, že by stratil svoju vlastnú identitu. EÚ-krajinné plánovanie a národné krajinné plánovania majú pritom aj *niečo spoločné* a síce, že oba druhy krajinných plánovaní obsahujú normatívnu časť (krajinnoplánovacie odporúčania, inštrukcie a smernice na EÚ- úrovni a národnej úrovni) a krajinnú časť (prírodné, socio-kultúrne, historické, ekonomické a právne pomery na EÚ-úrovni a národnej úrovni). Normatívne a krajinné časti obidvoch druhov krajinných plánovaní sa pritom navzájom dopĺňajú a približujú svojimi identitami. Záverom tejto časti príspevku je potrebné upozorniť na okolnosť, že vyslovené poznámky o postavení krajinného plánovania v Európskej únii môžu aspoň čiastočne prispieť k hľadaniu odpovede na jednu z centrálnych dilem vlastného regionálneho rozvoja, ktorého súčasťou je tiež krajinné plánovanie, a síce do akej miery majú jednotlivé konkrétne európske regióny rešpektovať spoločnú filozofiu a jednotné normatívne predpisy EÚ o ich rozvoji v celoeurópskom kontexte, aby pritom nestratili svoju pôvodnú identitu na jednej strane, a zároveň aby Európa ako jeden supraregión skladujúci sa z väčšieho počtu jednotlivých reálnych európskych regiónov nestratil svoju vnútornú kohéziu na strane druhej.

Vybrané metavedecké poznámky ku vzťahu medzi spoločnou a individuálnou identitou krajinného plánovania v rozšírenej EÚ

Z metavedeckého hľadiska je veľmi dôležité podporovať proces geografizácie, ekologizácie a humanizácie vied, ktorý tiež prispieva k rozvoju vedných disciplín zaoberajúcich sa krajinným plánovaním a síce k určeniu prírodnej a kultúrnej kvality, ako aj dedičstva európskych krajín, ako podmienky pre ich účinnú implementáciu prostredníctvom pre úspešný rozvoj ochrany, manažmentu a plánovania krajiny. Týmto spôsobom je tiež možné prispieť k výskumu identity EÚ- krajinného plánovania a na úrovni národného krajinného plánovania v rozšírenej EÚ.

Metavedecké premostenie diametrálne rozličných filozofických a strategických koncepcií medzi týmito dvoma druhmi krajinného plánovania s rozdielnymi identitami si okrem iného vyžaduje etablovanie základov novej vedeckej disciplíny, ktorá sa súčasne zaoberá širokým výskumným spektrom krajinného plánovania a integráciou jednotlivých disciplín zaoberajúcich sa výskumom krajiny. Takouto novou vedeckou disciplínou by mohla byť napr. „náuka o krajinnom plánovaní“, ako najviac integrovaná a obsiahla vedná disciplína, ktorá by sa zaoberala krajinnno-ekologickým, krajinnno-architektonickým

a humánno-ekologickým hodnotením optimálneho využívania krajiny, ako aj ochranou prírodného, kultúrneho a vizuálneho dedičstva krajiny spolu s jej trvalo udržateľným rozvojom. Identita tejto vednej disciplíny leží pritom v priesečníku krajinnoplánovacích výskumných cieľov, objektov a metód. Hlavným výskumným objektom by malo byť krajinné plánovanie a jedným z najdôležitejších výskumných cieľov tiež vzťah medzi spoločným EÚ-krajinným plánovaním a individuálnym národným krajinným plánovaním.

Jedným z kľúčových výskumných cieľov náuky o krajinnom plánovaní na metavednej úrovni by malo byť rozpracovanie filozofie, stratégie a identity EÚ-krajinného plánovania a krajinného plánovania na národnej úrovni, ako aj definovanie ich zjednocujúcich a rozdeľujúcich javov, faktorov a procesov, určenie ich vzájomnej komplementácie, mechanizmu informačného toku medzi nimi, druh participácie a kooperácie vedeckých disciplín skúmajúcich tieto druhy krajinných plánovaní a ich príslušné identity, ako aj informačný tok medzi priestorovým, krajinným a krajinnoeologickým plánovaním. Tieto výskumné oblasti by mali byť hlavnými cieľmi metanáuky o krajinnom plánovaní ako jej metavednej supraštruktúry.

Metaveda predstavuje najviac integrovanú formu náuky o vede. Metaveda sa pritom opiera o metateóriu (náuka o teórii), metodológiu (náuka o metódach) a metajazyk (náuka o jazyku), ktoré predstavujú jej tri základné výskumné metakategórie. Tieto napomáhajú viactupňovou procedúrou vypracovať teóriu, metódy a vedecký jazyk, ktoré skúmajú v našom prípade identity EÚ-krajinného plánovania a národného plánovania ako aj ich vzájomný vzťah v rozšírenej EÚ.

Záver

Záverom je potrebné upozorniť na okolnosť, že tieto vyslovené poznámky sa snažili prispieť k hľadaniu odpovede na jednu z centrálnych dilem regionálneho rozvoja a síce do akej miery majú jednotlivé konkrétne európske regióny rešpektovať spoločnú filozofiu a jednotné normatívne predpisy EÚ o ich rozvoji v celoeurópskom kontexte, aby pritom nestratili svoju pôvodnú identitu na jednej strane, a zároveň aby Európa ako jeden supraregión skladujúci sa z väčšieho počtu jednotlivých reálnych európskych regiónov nestratil svoju vnútornú kohéziu na strane druhej.

Z vyššie uvedených stručných všeobecných a metavedných poznámok ku vzťahu medzi spoločnou celoeurópskou a individuálnou národnou identitou krajinného plánovania v rozšírenej EÚ vyplýva, že sa jedná o veľmi komplexnú problematiku, ktorej riešenie si vyžaduje interdisciplinárny prístup. Jednou z kľúčových otázok je pritom určenie vzťahu medzi krajinným plánovaním na úrovni Európskej únie a jednotlivých jej členských štátov. Ako spoločnou zjednocujúcou

platformou týchto dvoch základných druhov krajinného plánovania sa javí byť „Európsky dohovor o krajine“. Obdobnú paralelu ako u vzťahu medzi EÚ-krajinného plánovania a národných krajinných plánovaní môžeme vidieť aj u vzťahu medzi ideálnym európskym regiónom ako virtuálnym produktom Európskej únie a reálnymi regiónmi v rámci jej jednotlivých členských štátov (Žigrai 2005, Žigrai, Finka 2005), ako aj medzi priestorovým plánovaním na EÚ-úrovni a na národnej úrovni (Finka, Kozová, 2004).

Literatúra

Convention on Biological Diversity (CBD, 1992)

European Landscape Convention (ELC, 2000), Ministerial Conference, ETS 176, Florence, 2000, 8 p.

Jongman, R.H.G., Klijn, J., Pedrolí B., Wascher, D. M., 2001: LANDSCAPE EUROPE (International Centre of Expertise on Landscapes). Position Paper, WUR / ALTERRA, 21 p. Wageningen.

Finka, M., Kozová, M., 2004: Krajina ako predmet plánovacích intervencií na európskej úrovni. In: Životné prostredie, revue pre teóriu a tvorbu životného prostredia, 3/2004, 117-121.

The Pan European Biological and Landscape Diversity Strategy (PEBLDS, Sofia 1995)

Žigrai, F., 2005: Search for common and individual identity of landscape planning in the enlarged European Union. In: Alfa Spectra, Vol. 9, Special issue, p. 3-7, Central European Journal of Architecture and Planning, Spectra Centre of Excellence, FA STU Bratislava, 2005

Žigrai, F., Finka, M., 2005: Relationship between „Ideal“ european region versus „real“ european one on the example of border region Bratislava-Vienna International Seminar „Spatial and environmental planning in Central and Eastern Europe“ (2005), MECCA and TU Vienna, 10 p., CD.

POSITION OF THE LANDSCAPE PLANNING AS A PART OF THE REGIONAL DEVELOPMENT IN EUROPEAN UNION

(Selected metascientific remarks)

Summary

Complexity of the topic dealing with the position of the landscape planning as a part of the regional development in European Union, which are important to determinate the natural, social and economical identity of the region as a assumption for theirs successful development and elimination of regional

disparities, requires broad-spectral research approaches to solve it. Regional development understood as cross-cutting problem of spatial relevant management activities under which dominate integrative planning systems of land-use planning, socio-economic development planning and landscape planning supported by broad scale of scientific disciplines, tackling with the different components of spatial/landscape systems. The landscape is not only a complex system but its components create a specific quality determined by the synergy of interactions between them. So the only possibility to support efficiently sustainability of the landscape and regional development by the planning interventions is to create an integrative system of relevant planning activities and include this system into the system of integrative landscape development management. As the landscape creates the spatial frame for the social and economic development, we can speak about parallelity of landscape development and planning and regional development. In this context, taking the specific goals and instruments of landscape planning into account, it seems to be correct to use the terms regional development and spatial planning for the complex of mutually interlinked planning systems relevant to the landscape and regional development management in the European Union. From this standpoint it is very important to search for the answer to one of crucial dilemmas, which is to what extent should the individual national identity of landscape planning respect the common spirit, philosophy, strategy and unified EU-rules about the development and co-operation of landscape planning among these nations in the overall European context and at the same time not to lose their original landscape planning identity on one hand and on the other hand EU-wide landscape planning as one supra-national landscape planning structure which consists of great number of different national landscape planning kinds should not to lose its interior consistency and cohesion of common spirit and operability. The identity of EU-common landscape planning is expressed in the proper ideals, principles and recommendations, which should be united and binding for all European states or nations. Unity in the diversity of landscape planning should represent the general principle of EU - landscape planning philosophy, strategy and policy formulated by means of common EU-landscape policy, management and instruments. In this way it is possible to enhance inner cohesion, compatibility and activity of particular national landscape planning in all-European landscape planning.

The individual identity of landscape planning depends on the different natural, socio-cultural, historical and legal condition of particular European state or nation. These states have interest to keep their individual uniqueness and tradition of landscape planning. The particularity in the universality of EU- common landscape planning should be the motto of individual or national landscape planning philosophy, strategy and policy formulated by means of national

landscape planning and management instruments.

The EU-common identity of landscape planning is more complicated, because besides the characteristics of individual identity of landscape planning is created by general EU- landscape philosophy, strategy and policy to allow comparison and co-operation of various national landscape planning approaches with their individual identity on common denominator or platform. In spite of different character of the EU-common and national individual identity of landscape planning, they are not closed planning categories with mutual inability to communicate. On the contrary, these landscape planning kinds with their identities are significant through the intensive and permanent reciprocal influence of various informations, phenomena and processes. These two kinds of landscape planning build complementary unity with mutual dependence. One of the crucial research tasks of learning about landscape planning at the metascientific level should be working out of philosophy, strategy and identity of the EU-common landscape planning and individual / national landscape planning, and definition of their unified and divided phenomena , factors and processes, determination of their mutually influencing complementation, mechanism of information flows among them, kind of participation and cooperation of scientific disciplines researching these landscape planning kinds and their identities, as well as information flow among spatial, landscape and ecological planning. This field of research should be the topic of meta-learning about landscape planning as its metascientific superstructure.

Dr.h.c. Prof. RNDr. Florin Žigrai, DrSc.,

hostujúci zahraničný profesor Slovenská Technická univerzita Bratislava,
Oddelenie priestorového plánovania Ústavu manažmentu a SPECTRA
Centrum Excelencie EÚ, Vazovova 5, 812 43 Bratislava,
E – mail: florin.zigrai@tele2

Recenzoval: doc. PhDr. RNDr. Martin Boltižiar, PhD.